

A ÎMPĂRĂȚILOR, CEA DENTÎIU, CAP. A: O INTERPRETARE

MICHAEL METZELTIN
Universitatea din Viena,
Academia Austriacă de Științe
michael.metzeltin@univie.ac.at

1. Introducere

Lingvistica este o știință empirică, care observă, dar și o știință eminentemente interpretativă. Lingviștii pot să se ocupe de fonetică, morfologie, sintaxă sau lexic, dar sarcina lor principală, ultimă, rămâne punerea la dispoziție a instrumentelor mentale pentru a înțelege explicit texte (scrise sau orale) sau pentru a produce texte comprehensibile. Cum spunea deja Dionysios Thrax (170-90 î.Hr.) în opera lui *Τέχνη γραμματική* (cap. 1), partea cea mai frumoasă a gramaticii este judecarea, critica poemelor (κρίσις ποιημάτων).

Ceea ce se numește Biblia sau Sfânta Scriptură este un asamblu de texte foarte diferite și în același timp un fel de hipertext. Textele ei pot avea o finisare mai mult sau mai puțin reușită. Se știe, de exemplu, că redactorii cărții Exodului au folosit diferite surse primare și nu au reușit să facă un text cu părți strâns legate și armonizate între ele. Cu totul altfel, Cartea întâi a lui Samuel sau întâi a Împăraților, care a fost compusă între 932 și 658 î.Hr., arată că autorul - necunoscut – a știut să compună un text foarte coerent. Pentru demonstrație ne vom concentra asupra capitolului întâi, pe ediția *Monumenta linguae dacoromanorum. Biblia 1688*.

2. Consistența textuală

Textele sunt structurate și încheiate. Consistența lor se întemeiază pe dezvoltarea unei teme, a unui conținut ce poate fi concentrat în mod sintetic într-un termen abstract (ca *naștere, ură, victorie* etc.). Când comunicăm folosim în mod normal enunțuri frazale. Dar un șir de enunțuri frazale nu constituie în mod automat un text sau un subtext (ca un capitol dintr-un roman sau un cânt dintr-o epopee). Pentru asta trebuie să le corelăm cu o temă și cu anumite macrostructuri semantice sau textuale care reprezintă o primă dezvoltare minimală a temei. Aceste macrostructuri pot fi narrative, descriptive sau argumentative și iau formele lor de bază prin analiza și interpretarea predicatelor textelor și a actanților corespunzători (cu întrebări ca: *cine face?, ce?, când?, unde?, cu cine?, de ce?*). Narațiunile, descrierile și argumentările constau dintr-un minimum de propoziții, fără de care nu poate exista narare, descriere sau argumentare. Aceste propoziții de bază sau macropropoziții se

grupează întotdeauna într-un anumit mod, cel puțin intuitiv și abstract. Aceste grupări sunt baza textelor, dar ele însele nu sunt încă texte și se dezvoltă apoi microstructural în cadrul frazelor (Metzeltin/ Thir 2013, cap. 3).

Narațiunile redau desfășurarea unor evenimente reale sau imaginare. Descrierile sunt transpunerea în limbă a imaginii sau a caracterului unor persoane, obiecte, fragmente de realitate (ca peisaje, clădiri). Astfel, ele sunt înregistrate și ordonate adecvat și pot fi clasificate. Argumentările sunt structuri complexe de idei prin care o afirmație sau teză trebuie astfel motivată, încât receptorul să fie convins de corectitudinea afirmației sau a tezei și să-și ghideze după ea gândirea sau acțiunile sale ulterioare.

3. Narativitatea

O lectură atentă a capitolului nostru arată că avem de-a face cu un text de bază narativă a cărui temă este o naștere. Am văzut că narațiunile consistă în desfășurarea unor evenimente reale sau imaginare. Evenimentele pot fi schematizate ca o succesiune, o transformare sau o compensare (Metzeltin/ Thir 2013, cap.8).

a. Schema succesivă

Avem de-a face cu o succesiune atunci când propozițiile sunt înșiruite în ordinea în care s-au desfășurat evenimentele exprimate de ele. Propozițiile prezintă în general o coerență slabă.

b. Schema transformativă

Putem vorbi despre o prezentare transformativă atunci când evenimentele sunt redate ca o trecere de la o stare la alta ca urmare a unor acte de voință umană. În mod explicit, schema de gândire (textoidul) de bază se poate descrie astfel:

- P1 o persoană X se află într-o situație plăcută sau neutră (situație de pornire sau situație zero = S0)
- P2 un eveniment perturbă această situație (cauza = C)
- P3 X se află într-o situație neplăcută (situația 1 = S1)
- P4 X vrea să schimbe situația neplăcută, pentru a ajunge într-o situație plăcută S2 (intenția = I)
- P5 X acționează pentru a ieși din S1 și a ajunge în S2 (transformare = T)
- P6 o persoană Y îl ajută pe X în ceea ce întreprinde (ajutor = A)
- P7 o persoană Z îl împiedică pe X în ceea ce întreprinde (dificultate = D)
- P8 X ajunge în situația plăcută pe care și-o dorește (situația 2 = S2)

Figura X este eroul sau figura tematică, figura Y este persoana care ajută sau dăruiește, figura Z este oponentul sau antagonistul. În măsura în care transformările lui X privesc o anumită persoană (ca în cazul căsătoriei, răzbunării ș.a.m.d.),

textoidul prezintă și un personaj-țintă. Schema transformativă prezintă o coerență logică și tare.

c. Schema compensatorie

Un alt mod de reprezentare a acțiunii este schimbul compensatoriu de servicii. Aici sunt cuprinse toate formele de contract, precum și ritualurile de rugămintă și de mulțumire, deci și rugăciunile. Schema de gândire ce stă la baza acestei reprezentări (textoidul compensatoriu) se poate structura explicit în felul următor:

- P1 X îi propune lui Y: X îi prestează lui Y serviciul S1
- P2 X îi propune lui Y: Y îi prestează lui X serviciul S2
- P3 X îi propune lui Y: dacă numai X sau numai Y prestează complet serviciul respectiv, atunci partea dezavantajată este despăgubită (sancțiuni)
- P4 Y îi confirmă lui X: Y acceptă serviciul S1 de la X
- P5 Y îi confirmă lui X: Y îi prestează lui X serviciul S2
- P6 Y îi confirmă lui X: Y este de acord cu sancțiunile
- P7 W este martor: X i-a propus lui Y un serviciu reciproc și Y a acceptat propunerea (mărturie)
- P8 Z garantează că X și Y vor îndeplini integral serviciile convenite (garanție)
- P9 X îi prestează lui Y serviciul S1
- P10 Y îi prestează lui X serviciul S2
- P11 X îl răsplătește pe Y pentru buna prestare a serviciului S2
- P12 Y îl răsplătește pe X pentru buna prestare a serviciului S1

Forma exactă adoptată în realitate depinde mult de statutul părților implicate. Propunerile pot lua forma rugăminții, răsplata poate consta într-o formulă de mulțumire, poate fi o sărbătoare ori poate fi considerată corupție. Și schema compensatorie prezintă o coerență tare.

4. Narativitatea capitolului întâi

Căutând prin abstracție macropropozițiile textului nostru, putem descoperi două macrostructuri narrative, un textoid transformativ în care e inserat un textoid compensatoriu:

a. Schema transformativă

- C „Domnul au închis cèle de prejur zgăul ei (lui Ana)” (Domnul a blocat o posibilă graviditate a Anei, v. 5)
- S1 „la Anna nu era copilu” / „(Ana) să mîhniia, și plîngea, și nu mînca” (Ana nu are copii, v. 2)
- I „(Ana) să mîhniia, și plîngea, și nu mînca” (Ana e tristă pentru că vrea copii, v. 7)
- T1 „ea (sc. Ana), amărită la suflet, și s-au rugat cătră Domnul” (Ana se roagă, v. 10)

- T2 „Și s-au rugat rugă Domnului, zicînd: „Adonai Doamne, Eloi Savaoth, de vei căutînd căuta pre smereniia roabei tale și-ț vei aduce aminte de mine și nu vei uita roaba ta și vei da roabei tale sămînță de bărbat, și-l voiu da ție înaintea ta, dat pînă în zioa morții lui, și vin și îmbătare nu va bea, și hier nu se va sui pre capul lui”.” (Ana face o făgăduință, o parte dintr-un textoid compensatoriu, v. 11)
- D „o socoti pre ea Ili ca o beată” (v. 13), de aceea „Și zise ei copilașul lui Ili: „Pînă cînd te vei îmbăta? Rădică-ț vinuul tău și pasă den locul Domnului!”” (preotul vrea să o împiedice pe Ana să se roage în templu, v. 13 și 14)
- T3 „Și răspunse Anna și zise: „Nu, doamne, fămêie întru nesilnică zi sînt eu, și vin și îmbătare n-am băut și răvârsu sufletul meu înaintea Domnului (...)”” (Ana protestează că își revarsă suflet înaintea Domnului din cauza durerii, v. 15-16)
- A1 „Și răspunse Ili și zise cătră ea: „Pasă întru pace, Dumnezeul lui Israil dă-ț dea ție toată cêrerea ta carea ai cerșut de la El”.” (Eli îi dorește Anei ca Dumnezeu să îi asculte rugăciunea, v. 17)
- A2 „Și întră Elcana în casa lui, Arimathem, și cunoscu Elcana pre muiêrea lui, Anna” (Elcana este un ajutor ca instrument al lui Dumnezeu, v. 19)
- A3 „și-ș adusă aminte de ea (sc. Ana) Domnul” (Dumnezeul își aduce aminte de Ana cum ea l-a rugat, v. 19)
- S2 „(sc. Ana) zemisli (...) și născu fecior” (Ana are un copil, v. 19-20)

b. Schema compensatorie

- P2 „Și s-au rugat rugă Domnului, zicînd: „Adonai Doamne, Eloi Savaoth, de vei căutînd căuta pre smereniia roabei tale și-ț vei aduce aminte de mine și nu vei uita roaba ta și vei da roabei tale sămînță de bărbat” (Ana propune ca Dumnezeu să-i presteze serviciul S2, v. 11)
- P1 „și-l voiu da ție înaintea ta, dat pînă în zioa morții lui, și vin și îmbătare nu va bea, și hier nu se va sui pre capul lui”. (Ana propune ca să-i presteze lui Dumnezeu serviciul S1, v. 11)
- P10 „și-ș adusă aminte de ea (sc. Ana) Domnul” (Dumnezeul își aduce aminte de Ana cum ea l-a rugat, Dumnezeul îi prestează Anei serviciul S2, v. 19)
- P9 „Pentru copilașul acesta mă rugam, și au dat mie Domnul cêrerea mea, care am cerșut de la dînsul. Și eu aduc pre el Domnului, toate zilele carea trăiește el, slujbă Domnului”. (Ana îi prestează lui Dumnezeu serviciu S1, v. 27-28)

Cele două textoides ne arată că personajul principal, cel care efectuează acțiunea cea mai importantă, cea care produce efect, este Ana, care intră într-un contract special cu Dumnezeu.

5. Dezvoltarea stilistică

Tot textul cu o anumită coerență pot fi considerat ca rezultatul unui proces cu care emițătorul amplifică mai mult sau mai puțin conștient o temă sau mai multe teme cu macrostructurile lor.

Descoperirea și stabilirea macrostructurilor textelor permit analistului și interpretatorului o comparație sistematică între structura semantică de bază și dezvoltarea ei ca text. Această comparație poate dezvălui cu ce tehnici și în ce scop emițătorul a desfășurat baza semantică, în ce fel emițătorul a încercat să dirijeze atenția și să stârnească emoțiile receptorului, fără ca centrul tematic să se piardă. Rolul amplificării a fost recunoscut deja în antichitatea clasică (cf. Lausberg 1990, *passim*).

Cele mai importante tehnici de amplificare sunt:

- specificarea semantică adăugând actanților și predicatelor anumite adjective, complemente și adverbe;
- dezvoltarea locală a situațiilor (de pildă prin descrierea locurilor);
- dezvoltarea temporală a acțiunilor (de pildă prin lărgirea evenimentelor și prin amânarea deznodământului);
- introducerea de personaje secundare;
- repetiție literală (de pildă prin reluarea repetată a unei figuri tematice);
- variația sinonimică (de pildă prin dezvoltarea de sinonimii ca expresie a anumitor câmpuri semantice);
- opoziția antonimică (de pildă prin izosemiile bipolare, câmpuri semantice care se pot rezuma în hiperonime antonimice, ca de ex. nenoroc vs. noroc, sărac vs. bogat, tânăr vs. bătrân, rău vs. bun, interior vs. exterior, matrilinear vs. patrilinear);
- efectuarea de comparații;
- dezvoltarea de relații cauzale.

Atenția receptorului și o eventuală stârnire de emoții depinde și de structurarea suprafeței textului. Informațiile propoziționale pot apărea la suprafața textului în principiu doar ca o linearizare a propozițiilor în forme frazale. Pentru ca receptorul textului să remarce că are de-a face cu un text în sensul limbii planificate, are nevoie de anumite semnale, care să-i indice faptul că în fața lui nu se află o simplă înșiruire de expresii, ci un tot unitar, delimitat față de rest, cu o anumită vibrație estetică. Semnale tipice în acest sens pot fi:

- paralelismele fonetice, lexicale și sintactice (aliterație, rimă, chiasm ș.a.m.d.);
- repetarea anumitor ritmuri (repetarea anumitor combinații de accentuare în vers sau proză: ritm în vers, ritm în proză);

- legarea frecventă a propozițiilor între ele prin forică transfrastică (prin clitice și deictice, care, depășind limitele propozițiilor/ frazelor, trimit la elemente deja menționate sau care urmează să fie menționate) și prin conectori (conjunții, semnale de succesiune).

Prin aplicarea acestor strategii se nasc impresia unei legături căutate între propoziții pe planul expresiei și o anumită estetică (Metzeltin/ Thir 2013, cap. 2).

5.1. Dezvoltarea stilistică a capitolului nostru

Am văzut că o lectură atentă a capitolului nostru arată că avem de-a face cu un text de bază narativă a cărui temă este o naștere și că narativitatea lui se poate capta ușor cu o macrostructură transformativă în care o transformare e dezvoltată ca un contract. Evidența unui textoid transformativ dovedește că capitolul I din Cartea întâi lui Samuel are o puternică consistență semantică, e un subtext încheiat. Iar textoidul acesta arată și că, deși judecătorul Samuel este personajul tematic, principal al cărții, personajul tematic al capitolului I este Ana.

Capitolul de 28 de versete începe cu introducerea personajelor:

- „1. Și fu un om den Armathem Sifa, den muntele lui Efraim, și numele lui, Elcana, fecior lui Ieremeilu, al feciorului lui Liu, fecioru lui Thoche, în Nasiv den Armathem, den muntele Efraim.
2. Și la acesta, doao muieri, numele unuia, Anna, și numele al doilea, Fenana. Și era la Fenana copii, și la Anna nu era copilu.
3. Și să suia omul acela den zile în zile, den cetatea lui, den Armathem, a se închina și a jîrtvui Domnului Dumnezăului Savaoth în Silom; și acolo Ili și cei 2 feciori ai lui, Ofni și Finees, preoții Domnului”.

Descrierea personajelor este foarte redusă, se limitează la indicația numelor, relațiilor familiale, a funcțiilor sociale și a domiciliilor. În prim plan se va afla narațiunea. La prima vedere se pare că Elcana, bărbatul, este personajul cel mai important. Dar textoidul ne arată că personajul central din capitol este Ana. Din punct de vedere naratologic, Elcana nu este decât un ajutor, jertfirea lui regulată („jîrtva carea făcea den zile în zile Domnului”, v. 25) ne învață că aceasta este o circumstanță relevantă pentru a obține ceva de la Dumnezeu, dar nu suficientă. Penina nu are nici un rol naratologic, faptul că ea are copii reprezintă un contrast care servește numai pentru a sublinia că graviditatea Anei este dificilă, și de aceea specială. Preoții au un rol ambiguu de împiedicători și ajutori.

Narațiunea începe cu un cauzator puternic, Dumnezeu, care, închizând zgăul Anei cauzează o situație S1 greu de schimbat. Greutatea, subliniată prin repetiție („și Domnul au închis cêle de prejur zgăul ei”, v. 5; „câci au închis Domnul cele de împrejurul zgăului ei”, v. 6), pentru a fi depășită, cere o voință puternică, perseverență și o acțiune deosebită. Dacă totuși greutatea e învinsă, ființa așa concepută trebuie să fie deosebită.

Voința profundă a Anei e exprimată prin insistența asupra intensei ei mâhniri:

„Căci n-au dat ei Domnul copil după primejdiia ei și după scîrba primejdiei ei, și se întrista pentru aceasta” (v. 6)

„și să mîhniia, și plîngea, și nu mânca” (v. 7)

„Ce iaste ție căci plîngi? Și pentru ce nu mîncîci? Și pentru căci te bate inima?” (v. 8)

„amărită la suflet” (v. 10)

„fămîie întru nesilnică zi sînt eu” (v. 15)

„den mulțimea mîhnirii mele, m-am topit pînă acum” (v. 16)

Perseverența ei e reprezentată prin repetarea acțiunii de rugare:

„Și ea, amărită la suflet, și s-au rugat cătră Domnul și plîngînd au plîns” (v. 10)

„Și s-au rugat rugă Domnului, zicînd” (v. 11)

„Și fu cînd înmulți rugîndu-se înaintea Domnului” (v. 12)

„Dumnezeul lui Israil să-ț dea ție toată cêrerea ta carea ai cerșut de la El” (v. 17)

„De la Domnul Dumnezeu Savaoth l-am cerșut pre el” (v. 20)

„cînd m-am rugat cătră Domnul” (v. 26)

„Pentru copilașul acesta mă rugam, și au dat mie Domnul cêrerea mea care am cerșut de la dînsul” (v. 27)

Măhnirea Anei e și subliniată printr-o lungă aliterație:

„Căci den mulțimea multelor ziselor mēle și den mulțimea mîhnirii mēle, m-am topit pînă acum” (v. 16)

Acțiunea Anei e misterioasă, atît de deosebită încât naratorul de trei ori spune că Ana se roagă înainte de a dezvălui conținutul. Și conținutul rugăciunii ei e deosebit, un contract cu cauzatorul negravidității, un contract divin în sensul literal al cuvîntului, un contract plin de propuneri:

„Adonai Doamne, Eloi Savaoth, de vei căutînd căuta pre smereniia roabei tale și-ț vei aduce aminte de mine și nu vei uita roaba ta și vei da roabei tale sămîntă de bărbat, și-l voiu da ție înaintea ta, dat pînă în zioa morții lui, și vin și îmbătare nu va bea, și hier nu se va sui pre capul lui”. (v. 11)

Conținutul este o taină, de aceea nici preotul Eli nu îl poate înțelege:

„Și ea grăia întru inima ei și buzele ei sî clătîia, și glasul ei nu se auzia; și o ascultă pre ea Domnul, și o socoti pre ea Ili ca o beată”. (v. 13)

În sfârșit, intensitatea voinței, a perseverenței și a rugării Anei sunt acceptate de puternicul cauzator al negravidității:

„și-ș adusă aminte de ea Domnul, și zemisli”. (v. 19)

„Și fu în vrēmea zilelor, și născu fecior și numi numele lui Samuil” (v. 20)

Ca reacție de mulțumire, Elcana se duce la Casa Domnului pentru a jertfi: „Și s-au suit omul Elcana și toată casa lui la Silom, să jîrtvuiască jîrtva zilelor și rugile lui și toate zecile pămîntului lui”. (v. 21) Dar naratorul amână deznodămîntul narațiunii separînd o nouă urcare la Casa Domnului a Anei pînă l-a înțarcat pe copil: „Pînă să va sui pruncul de-l voiu înțarca pre el” (v. 22). Separarea e indicată printr-un chiasm:

„Și s-au suit omul Elcana...Și Anna nu s-au suit cu el..”. (21-22) Astfel avem cu fiecare suire la Casa Domnului în Silo un fel de crescendo:

- v. 3: suirea lui Elcana pentru a jertfi
- v. 7: suirea cu mâhnirea Anei
- v. 9: suirea cu rugăciunea Anei
- v. 21: suirea lui Elcana cu jertfă de mulțumire

Crescendo-ul culminează cu suirea lui Elcana împreună cu Ana și cu pruncul la Silo pentru a face o mare jertfă, precizată numai acum, și pentru a-l consacra pe copil: „Și să sui împreună cu el în Silom, cu vițel de trei ani și cu pîine și cu ifi de făină curată și cu burduf de vin. Și au intrat în Casa Domnului. În Silom, și copilașul împreună cu ei; și au adus înaintea Domnului”. (24); „Și eu aduc pre el Domnului, toate zilele carea trăiaște el, slujbă Domnului” (28).

Cartea întâi a lui Samuel povestește istoria unui om excepțional, a profetului care l-a uns împărat pe David, de aceea chiar nașterea e reprezentată ca un eveniment excepțional. Dar cartea este și un text de reflecție. Capitolul întâi ne introduce într-o taină, taina nașterii, taina vieții, exemplificată cu nașterea unui om deosebit. În același timp capitolul evidențiază rolul dialogului cu Dumnezeu, rolul rugăciunilor. Taina e greu de înțeles, dialogul religios greu de purtat. Narativizarea lor trebuie să fie lentă, cu mai multe popasuri pentru a putea medita. De aceea, deși narațiunea e transformativă, duce de la o situație neplăcută la o situație de reconfortare („Întăritu-s-au inema mea întru Domnul”, I, 2), la suprafața textului apare ca un lung șir de segmente paratactice (Și...Și...Și...). Repetări de segmente - „den muntele lui Efraim...den muntele lui Efraim” (v. 1); „Căci n-au dat ei Domnul copil..”. Ca să nu-i dea ei copil” (v. 6); „Și să suia omul acela den zile în zile ... în Silom” (v. 3)/ „Așa făcea den an în an, cînd să suia la Casa Domnului” (v. 7) / „Și s-au suit omul Elcana și toată casa lui la Silom” (v. 21)/ „Și să sui împreună cu el în Silom” (v. 24)/ „jirtva carea făcea den zile în zile” (v. 25); „și-ț vei aduce aminte de mine” (v. 11)/ „și-ș adusă aminte de ea Domnul” (v. 19) - încetinește avansarea narativă. În același timp repetările sunt momente de popas, invitații pentru a reflecta, pentru a medita asupra tainelor, funcție pe care o îndeplinesc și frecvente obiecte interne: „plîngînd au plîns” (v. 10), „Și s-au rugat rugă Domnului” (v. 11), „de vei căutînd căuta pre smereniia roabei tale” (v. 11), „și numi numele lui Samuil” (v. 20), „să jirtvuiască jirtva zilelor și rugi lui” (v. 21), „cêrerea mea care am cerșut” (v. 27).

Profunda etică a capitolului întâi e învăluită într-o estetică meditativă creată de parataxă, aliterație, repetări și obiecte interne, o estetică care produce un farmec alinător, farmecul care dispare în versiunile mai „raționale” moderne prin eliminarea repetărilor.

Bibliografie

- Biblia sau Sfânta Scriptură tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a prea fericitului Părinte Teoctist*, <http://www.biblia-ortodoxa.ro/>
- Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, London, The British and Foreign Bible Society, 1965.
- Dinosio Tracio, *Gramática. Comentarios antiguos*. Introducción, traducción y notas de Vicente Bécares Botas, Madrid, Gredos, 2002.
- Lausberg, Heinrich, *Handbuch der literarischen Rhetorik. Eine Grundlegung der Literaturwissenschaft*, Stuttgart, Steiner, ³1990.
- Metzeltin, Michael/ Thir, Margit, *Antropologia textului*. Traducere de Octavian Nicolae, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013.
- Monumenta linguae dacoromanorum. Biblia 1688. Pars VII. Regum I, Regum II*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2008.
- Munteanu, Lucia-Gabriela, *Sintaxa din versiunea manuscrisă a Vechiului Testament (Ms. 45) (sub tipar)*.